

Povijest hrvatskog novinarstva u vrijeme Marije Jurić Zagorke

---

Markiš, Natalija

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:654620>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

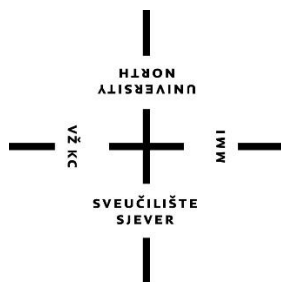
Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

Sveučilište Sjever

Završni rad br. XX/MM/2015

Povijest hrvatskog novinstva u vrijeme Marije Jurić Zagorke

Natalija Markiš, 1144/336

Sveučilište Sjever

Odjel za novinarstvo

Završni rad br. XX/MM/2015

Povijest hrvatskog novinstva u vrijeme Marije Jurić Zagorke

Studentica

Natalija Markiš, 1144/336

Mentorica

izv. prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić

Koprivnica, rujan 2018. godine

Prijava završnog rada

Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za novinarstvo		
PRISTUPNIK	Natalija Markiš	MATIČNI BROJ	1144/336
DATUM	7. 09. 2018.	KOLEGIJ	Povijest novinarstva
NASLOV RADA	Povijest hrvatskog novinstva u vrijeme Marije Jurić Zagorke		
MENTOR	Magdalena Najbar-Agičić	ZVANJE	izvanredni profesor
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. dr. sc. Lidija Dujčić		
	2. doc. dr. sc. Željko Krušelj		
	3. izv. prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić		
	4. doc. dr. sc. Gordana Tkalec		
	5. _____		

Zadatak završnog rada

BROJ 115_NOV_2018

OPIS

Ovoj završni rad posvećen je povijesti hrvatskog novinstva u razdoblju od posljednjih desetljeća 19. stoljeća do početka komunističkog razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata, dakle u razdoblju djelovanja prve hrvatske novinark Marije Jurić Zagorke. Analiza je podijeljena u nekoliko cjelina.

U prvom dijelu prezentiran je životopis Marije Jurić Zagorke. Drugi dio govori o povijesti hrvatske u razdoblju kojem je rad posvećen te se detaljno opisuje razvoj hrvatskog novinstva i promjene koje je ono u tom razdoblju doživljavalo. Napokon u zadnjem se poglavlju analizira što o situaciji u hrvatskom novinstvu pisala Marija Jurić Zagorka u svojim autobiografskim zapisima.

Nastojalo se odgovoriti na sljedeća pitanja:

- kako je izgledao život prve hrvatske novinark Marije Jurić Zagorke;
- koje su bile političke i društvene okolnosti razvoja novinstva u predmetnom razdoblju;
- kako se razvijalo novinstvo s obzirom na promijenjene političke i društvene okolnosti;
- kako je Marija Jurić Zagorka doživljavala promjenekroz koje je prolazilo novinstvo tijekom njezina života.

ZADATAK URUČEN 10.9.2018. POTPIS MENTORA M. Najbar-Agičić

Predgovor

Kao posebnu motivaciju za odabir ove teme istaknula bih zainteresiranost za rad naše prve novinarke Marije Jurić Zagorke, posebno segment njezinih autobiografskih zapisa koji su u ovom radu i obrađeni. Zanimalo me kako je ona opisivala razdoblje svog života i novinarskog djelovanja, jer sam puno prije pročitala brojne članke u kojima se govorilo o omalovažavanju njezinog rada i općenito omalovažavanju žena u ono vrijeme. Stoga je ova tema bila dobar povod kako bih sve njezine autobiografske zapise pročitala i vidjela je li uistinu bilo tako.

Zahvaljujem svojoj mentorici dr. sc. Magdaleni Najbar-Agičić koja mi je svojim savjetima pomogla u nastanku ovog rada i što je uvijek pronašla vremena da odgovori na sve moje upite.

Sažetak

U ovome radu prikazana je povijest hrvatskog novinstva u vrijeme Marije Jurić Zagorke. Rad je podijeljen u nekoliko cjelina. Prvi dio odnosi se na povijesna zbivanja u zadnjim desetljećima 19. stoljeća, nakon toga govori se općenito o *Obzoru* od njegovih samih početaka dakle od *Pozora*, preko dolaska Khuena Héderváryja, o vremenu promjena koje su zadesile novinarstvo, Prvi svjetski rat, međuratno razdoblje, vrijeme NDH i dolazak komunista na vlast. Dok se drugi dio odnosi na autobiografske zapise Marije Jurić Zagorke i na ono što ona u njima govori o novinstvu u njezino doba. U zaključku iznosim kako je Zagorka bila shvaćena u vremenu u kojem je djelovala na temelju analize nekih njezinih autobiografskih zapisa.

Iako se voljela prikazivati kao žrtva kada je u pitanju bilo novinarsko djelovanje, ipak je bilo puno više onih koji su njezin rad cijenili nego onih koji su ga osporavali. Publika i narod bili su oni od kojih je uvijek dobivala podršku, no uz publiku i narod tu su se našli i mnogi intelektualci onoga vremena koji su bili na vodećim pozicijama, te je i od njih dobivala podršku.

KLJUČNE RIJEČI: povijest novinstva, Marija Jurić Zagorka, autobiografski zapisi, *Pozor*, *Ženski list*

Popis korištenih kratica

KPJ	Komunistička partija Jugoslavije
NDH	Nezavisna Država Hrvatska
SHS	Država Slovenaca, Hrvata i Srba
SAD	Sjedinjene Američke Države
HND	Hrvatsko novinarsko društvo
OZNA	Odjeljenje za zaštitu naroda
UDBA	Uprava državne bezbednosti
HIS	Hrvatska izvještajna služba
DIPU	Državni izvještajni i promičbeni ured

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	Biografija Marije Jurić Zagorke.....	3
3.	Povijest novinstva u Zagorkino vrijeme	6
3.1.	Povijest Hrvatske za Zagorkina života	6
3.2.	Povijest Pozora	7
3.3.	Novinarstvo u Hrvatskoj prije izbijanja Prvog svjetskog rata.....	11
3.4.	Novinstvo u međuratnom razdoblju	12
3.5.	Nezavisna Država Hrvatska	14
3.6.	Dolazak komunista na vlast.....	17
4.	Što Zagorka piše u svojim tekstovima o novinstvu svoga doba?.....	20
5.	Zaključak	24
6.	Literatura.....	27
7.	Popis slika	28

1. Uvod

Tema ovog završnog rada je Povijest hrvatskog novinstva u vrijeme Marije Jurić Zagorke. Zagorka je bila prva profesionalna hrvatska novinarka, te je ujedno bila i dopisnica iz Budimpešte i Beča. Iako je u vlastitoj državi nisu previše podržavali u njezinom radu, već su je velikim dijelom omalovažavali, u inozemstvu je njezin rad itekako bio cijenjen i smatrana je velikim talentom. Povijest novinstva u Zagorkino vrijeme zanimljiva je zato što se upravo u tom razdoblju događaju brojne promjene kako na području samog novinstva tako i na mnogim drugim područjima poput razvoja tehnologije, koje su utjecale da svijet bude onakav kakvim ga danas vidimo. Pogledamo li unazad možemo vidjeti da vrijeme u kojem je djelovala Marija Jurić Zagorka nije bilo naklonjeno ženama. Dokaz toga je i sudbina same Zagorke koja se u svojoj novinarskoj karijeri uvelike susretala s rodnim razlikama. Činjenica da je morala objavljivati anonimno ili pod muškim pseudonimom dokaz je da je u ono vrijeme ženama bilo veoma teško boriti se s muškom konkurencijom. Marija Jurić Zagorka živjela je od 1873. do 1957. godine, a tijekom njezina života izmijenili su se brojni režimi i Hrvatska je prolazila kroz brojne političke promjene.

Marija Jurić Zagorka rodila se u vrijeme kada se Hrvatska nalazila u sastavu Austro-Ugarske. Uvođenje ustavnog poretka 1861. godine omogućilo je modernizaciju društva i stvaranje novih političkih stranaka. Te stranke su se međusobno razlikovale prema nacionalnim i drugim programima. Narodna stranka zalagala se za tradiciju iliraca, a u njezin se rad uključio biskup Josip Juraj Strossmayer. Da je ova stranka politički bila jaka govori i činjenica da je 1873. godine banom bio imenovan Ivan Mažuranić koji je bio prvi ban pučanin na toj funkciji. Druga politička stranka koja je stvorena pod vodstvom Eugena Kvaternika i Ante Starčevića bila je pravaška. Za Hrvatsku je najveću opasnost vidio Starčević koji se zauzimao za stvaranje južnoslavenske države koja bi bila personalna unija odnosno bila bi vezana samo osobom vladara. Ovo razdoblje također obilježio je i dolazak Khuena Héderváryja na položaj bana. Njegovim dolaskom nastupilo je vrijeme snažnih promjena u Hrvatskoj.

Marija Jurić Zagorka za svog života napisala je sedam autobiografskih zapisa na gotovo 2000 stranica. Upravo je Zagorka bila prva žena koja je novinarsku profesiju približila ženama i na neki način ih uvela u to zanimanje. Prvi Zagorkin autobiografski zapis objavljen je 1932. godine pod nazivom „Poznata hrvatska spisateljica svojoj publici o svome radu“. Drugi autobiografski zapis izašao je šest godina kasnije pod nazivom „Kamen na cesti“. U trećem autobiografskom zapisu pod nazivom „Tko ste vi?“ objavljivala je svoja sjećanja koja

su je vezala uz novinarski rad. „Što je moja krivnja?“ bio je autobiografski zapis koji je donosio sjećanja na doživljaje ženskog novinara. Autobiografiju koju nije dovršila počela je izdavati 1952. godine pod nazivom „Iz Zagorkinih memoara“. Godinu dana prije svoje smrti objavila je autobiografiju „Kako je bilo“. Posljednji autobiografski zapis objavila je 1956. godine pod nazivom „Moje pravo i dužnost“.

Ovom temom također bavila se kolegica Slavica Trgovac Martan, koja je u svom radu napravila prikaz novinarskog stvaralaštva na temelju sedam autobiografskih zapisa Marije Jurić Zagorke.

2. Biografija Marije Jurić Zagorke

Slika 1. Marija Jurić Zagorka

Točni podaci o datumu rođenja hrvatske književnice i prve novinarke Marije Jurić Zagorke, dosad su bili nepotvrđeni i nepoznati javnosti. Kao godine rođenja najčešće su se navodile 1873., 1876. ili 1879. a o datumu se nagađalo. Točne podatke, tragom informacija o datumu rođenja i krsnom imenu, dobivene od Josipa Grbelje (koje je čuo od Štefice Vrbanić, dugogodišnje Zagorkine prijateljice) istražila je i na temelju ovjerenog prijepisa izvornika objavila Slavica Jakobović Fribec tek 2006. godine (Vuković Runjić, 2012: 53). Ti podaci glase: Marija Jurić, krsnim imenom Mariana, rođena je 2. ožujka 1873. u plemićkoj kuriji Negovec u blizini Vrbovca, kao kći Josipe rođene Domin i Ivana Jurića, kasatora dobra Negovec u posjedu Ivana grofa Erdödyja, Marijina krsnog kuma. Jurić je bio dobrostojeći čovjek, koji je kupio za svoju obitelj imanje Golubovac. Sa Zagorkinom majkom Josipom, imao je četvero djece: Mariju, dva sina i Dragicu. Sreću u obitelji remetila je osobnost njezine majke. Ona je na početku braka bila ljubomorna na svog naočitog, uspješnog supruga, no ta je ljubomora s vremenom prerasla u ludilo, uslijed kojeg je zahtijevala od djece da uhode oca

kojem je neprekidno priređivala scene (Vuković Runjić; 2012: 54). U to vrijeme podrška joj je bila dadilja Marta.

Čitati je naučila kao petogodišnjakinja čitajući novinske naslove i ispitivala je dadilju za pojedina slova. Jedva je dočekala da krene u školu, a njezino školovanje je trajalo deset godina. Važno je napomenuti da su u to doba mnoge, pa tako i dobrostojeće djevojke jedino obrazovanje dobivale kod kuće. Prvi razred Zagorka je završila u dvorcu bana Raucha s plemićkom djecom, a od samog početka bila je odlična učenica koja se svojim sposobnostima isticala među svojim vršnjacima. Potom je zbog majčinog pritiska otišla u Varaždin kod kume. U Varaždinu je završila drugi i treći razred, a u Zagrebu je krenula u četvrti razred u Višu djevojačku školu u Samostanu milosrdnica. Tamo je sama uređivala i pisala za samostanske zidne novine te već tu do izražaja dolazi njezina kreativnost i smisao za pisanje (Vuković Runjić; 2012: 55). Također tu do izražaja dolazi i njezin politički žar, piše o tome kako se Hrvati u svojoj zemlji ne smiju služiti vlastitim jezikom i kako je to nepravda. Njezinom uspjehu najviše se protivila njezina majka te nije dopustila da daljnje školovanje nastavi u Švicarskoj kao što je predlagao ban Rauch.

U želji da spriječi njezinu daljnju karijeru majka joj pronalazi muža, 35-godišnjeg Lajoša Nađa, koji je bio inženjer na mađarskim željeznicama. Iako se njezin otac protivio udaji za čovjeka koji je od nje bio stariji 17 godina, svejedno se morala udati. Nakon vjenčanja Marija Jurić Zagorka s mužem je otišla u Mađarsku gdje ju je dočekala stroga svekrva. Sav novac koji je Zagorka zarađivala pisanjem njezin muž stavljao je na svoj račun. U tom braku izdržala je četiri godine, a onda je pobjegla u Hrvatsku preodjevena u služavku. Za cijelo to vrijeme pisala je anonimno ili pod pseudonimom. Bez obzira na to što se nalazila u nezavidnom položaju, njezine ambicije o pisanju samo su rasle, te joj cilj postao dolazak u *Obzor*, najugledniji hrvatski list u to vrijeme. Otac joj je obećao pomoći oko razvoda dok njezina majka uopće nije željela čuti za nju. Nakon što je pobjegla iz muževe kuće, došla je prvo u Srijemsku Mitrovicu kod ujaka, zatim u Zagreb, gdje joj je otac pomogao da pokrene postupak za rastavu braka.

Najvažniji datum u njezinom životu bio je upravo 31. listopada 1896. kada je u *Obzoru* izašao članak „Egy perz“ („Jedan časak“). *Obzor* je bio hrvatski politički dnevnik koji je pod imenom *Pozor* pokrenuo 1860. godine Edvard Vrbanić u Zagrebu. Glavni urednik lista bio je Ivan Perković koji je ujedno od 1861. godine bio i vlasnik lista. Pokrovitelj lista bio je Josip Juraj Strossmayer. List je izlazio svaki dan osim nedjeljom. U Zagrebu je izlazio pod imenom *Obzor* od 1861. godine. O Zagorkinom dolasku u *Obzor* postoje razne teorije, najvjerojatnije se za Zagorku nakon objavljena članka odmah založio sam biskup

Strossmayer, koji je, čim je saznao da je ona anonimni autor „Egy perca“, inzistirao da se ta žena zaposli u novinama. Dok ju je tadašnji glavni urednik, Josip Pasarić, donekle simpatizirao, kao i budući, Milivoj Dežman Ivanov, autoritarni Šime Mazzura, vlasnik Dioničke tiskare u kojoj su se tiskale novine, nije ju mogao podnijeti. Godine 1917. Zagorka prelazi u *Jutarnji list* gdje je ostala sve do Drugog svjetskog rata. Taj dnevnik objavljuje njezine romane u nastavcima, kao što su *Crveni ocean*, *Gordana*, *Republikanci*.

Svu imovinu uložila je u pokretanje *Ženskog lista* (1925-1938) i *Hrvatice* (1939-1941), časopisa kojima je bila i vlasnica i urednica. U *Hrvatice* je nadalje, iz broja u broj, objavljivala roman *Mala revolucionarka*, romansiranu autobiografiju *Kamen na cesti* i istraživanje o povijesti žena *Neznana junakinja*. Te se novine, kako kaže, „bave svime što tišti hrvatske žene, posvećuje im razumijevanje i pažnju“. Ali 1941. u stan joj dolazi policija NDH i zabranjuje izlaženje *Hrvatice*, zapljenjuje novac od pretplate i rukopise iz tiskare, čak i pokućstvo, a obrazloženje za ovaj čin bilo je da nije platila porez još od Austro-Ugarske. Posljednje godine provodi u stanu na Dolcu, živeći od skromne mirovine, samotna i nesretna u društvu psića Bossija. Umrla je 30. studenog 1957. godine u Zagrebu (Vuković Runjić; 2012: 68).

3. Povijest novinstva u Zagorkino vrijeme

3.1. Povijest Hrvatske za Zagorkina života

Sve do 1860. godine u Hrvatskoj je vladalo političko mrtvilo jer nakon završetka revolucije neoapsolutistički režim nije dopuštao da stranke politički djeluju te su također bili i pogoršani uvjeti za djelovanje tiska i onemogućeno je izlaženje oporbenih listova. Uspostava ustavnog stanja i kraj neoapsolutizma doveli su do preokreta. Proglašenjem Listopadske diplome 20. listopada 1860. godine došlo je do uvođenja novog ustavnog stanja. U svim pokrajinama formirali su se sabori, koji su onda svoje predstavnike slali u Carevinsko vijeće. I u Hrvatskoj je došlo do političkih promjena, hrvatski jezik bio je vraćen u upravu i školstvo, a banom je imenovan Josip Šokčević. Hrvatski sabor sastao se 1861. godine. Saborske rasprave dovele su do formiranja političkih stranaka: Narodno-ustavne stranke, Narodno-liberalne stranke i Stranke prava. Glavno pitanje bilo je definiranje odnosa između Hrvatske i Ugarske, konkretno se trebalo odlučiti radi li se o personalnoj ili realnoj uniji. Stranačka scena je bila veoma dinamična, dolazilo je do spajanja različitih pravaca, koalicija je bila podložna promjenama i to je uvelike otežalo praćenje političkih stranaka. Do novih promjena u Habsburškoj Monarhiji došlo je nakon poraza u ratu protiv Pruske 1866. godine, te je tada sklopljena Austro-Ugarska nagodba, a nakon toga i Hrvatsko-Ugarska nagodba 1868. godine. Što se Dalmacije tiče tamo je došlo do oblikovanja dviju opcija od kojih je jedna zagovarala sjedinjenje s Hrvatskom, a druga je zagovarala posebnost Dalmacije (Novak; 2005: 48).

Dana 1. listopada 1883. hrvatskim banom imenovan je grof Karlo Khuen-Héderváry. Strossmayer i Rački smatrali su da njegovo banovanje neće dugo trajati, ali je ono trajalo punih dvadeset godina jer je trebalo učvrstiti politiku dualizma, koja je nakon austrijske okupacije Bosne i Hercegovine dobila novo značenje. Khuen-Héderváry trebao je silom od Hrvatske napraviti običnu mađarsku pokrajinu. Značajka njegova vladanja je mađarizacija u Bansknoj Hrvatskoj, upotrebom svih oblika nasilja i gospodarsko izrabljivanje Hrvatske. Khuenova vladavina u početku je bila obilježena skandalima. Jedan od skandala odnosio se na tajno prenošenje komorskih spisa iz zagrebačkih arhiva u Budimpeštu, a on je sam bio organizator toga. Zbog ovoga je došlo do pobune u Saboru 1885. godine. Héderváryjeva vladavina nije donijela nikakav gospodarski napredak. Jedino je došlo do razvoja obrta i drvne industrije ali u veoma malim razmjerima. Khuen je čak stvorio i Hipotekarnu banku čiji je cilj bio suzbijanje jačanje hrvatskog kapitala. Svi ovi događaji kulminirali su paljenjem mađarske zastave 1895. godine prilikom svečanog otvaranja zgrade Hrvatskog narodnog

kazališta na čije je otvorenje stigao car i kralj Franjo Josip 1. Njegov dolazak na otvorenje smatrali su kao odobravanje promađarske politike bana Khuena pa su studenti spalili mađarsku zastavu na Jelačićevu trgu. Nakon ovog čina bili su izbačeni sa zagrebačkog sveučilišta te su svoje daljnje obrazovanje morali nastaviti u inozemstvu. To je bila dobra prilika kako bi svoje studiranje usavršili pa tako studiraju u Pragu, Munchenu, Parizu (Novak, 2005: 48).

Početak međuratnog razdoblja značajan je po tome što su svi muškarci s navršene 24 godine dobili glasačka prava. Veliku pozornost čitatelja u ovom razdoblju zaokupile su vijesti iz inozemstva. Međuratno razdoblje nije bilo idealno za razvoj tiska, no bez obzira na to hrvatski se tisak relativno dobro razvijao.

Vladavina bana Khuena bila je obilježena „nasiljem“ nad hrvatskim novinstvom. Među prvim mjerama koje je Héderváry poduzeo bilo je zaoštavanje Zakona o tisku.

Nakon toga 1906. dolazi do pobjede hrvatsko-srpske koalicije na izborima koja je dovela do velikih promjena jer je došlo do uvođenja novog Zakona o štampi. Samim tim već se vidio napredak jer je dopuštena ulična prodaja novina. Novine su u to vrijeme postale informativnije i donosile su puno aktualnih i zanimljivih događaja. Sve do početka izbijanja Prvog svjetskog rata hrvatsko novinarstvo nije se uspjelo osloboditi stranačkog pritiska. Iako se stranačko novinstvo u to vrijeme nalazilo u krizi jer su naklade novina bile vrlo male.

U vrijeme Drugoga svjetskog rata proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske uvjeti djelovanja novinstva uvelike se mijenjaju. Ukinuti su građanski listovi, a počeli su izlaziti brojni listovi vezani uz ustaški režim. Najvažniji među njima bio je tjednik *Spremnost* čiji je pokretač bio Ivo Bogdan.

Nakon raspada NDH država je bila obnovljena u federalnom obliku, a nova država zvala se Federativna Narodna Republika Jugoslavija.

Nakon što je KPJ preuzela vlast u državi bila je uspostavljena kontrola nad medijskom scenom. Novim vlastima je ostao samo katolički tisak odnosno listovi koje su izdavale crkvene institucije.

3.2. Povijest Pozora

U Banskoj Hrvatskoj su u vrijeme uspostave ustavnog stanja izlazile *Narodne novine* i *Agramer Zeitung*. U ovim novinama bili su objavljivani uglavnom službeni izvještaji, dok se u ostalim tekstovima nije mogla naći ni najmanja kritika vlasti. Već krajem 1859. godine kada se počeo nazirati kraj neapsolutizma, Eduard Vrbanić podnio je zahtjev kako bi mu se

odobrilo izdavanje novih novina u Zagrebu. U molbi je naglasio da postojeće novine ne zadovoljavaju javne potrebe. Njegov cilj je bio da od 1. siječnja 1860. godine izdaje politički časopis *Pozor* koji je trebao izlaziti tri puta mjesečno, znači svakih 10 dana. Također je u svojoj molbi istaknuo da ispunjava sve uvjete koji su potrebni za obavljanje tog posla, tj. da ima uzorno vladanje i novinarsko iskustvo. Vrbanić je po zanimanju bio odvjetnik te je financijski bio samostalan. U molbi je naziv njegovog odvjetničkog zanimanja bio preveden na njemački jezik. Ova prva Vrbanićeva molba bila je odbijena u veljači 1860. godine (Najbar-Agičić; 2015: 115. Sve ovo se događalo netom prije obnove ustavnog stanja. Upravo te promjene koje su se događale u Monarhiji omogućile su da se 1. listopada 1860. godine ipak pokrene *Pozor*. Vrbanić je bio odgovorni urednik, vlasnik i izdavač, a u uredništvu se osim Vrbanića našao samo Ivan Perkovac. List je izlazio svaki dan osim nedjelje. Glavni dio lista sadržavao je uvodni članak, bilo je više većih političkih tekstova, a uz to u listu su se nalazile i vijesti o domaćim i svjetskim zbivanjima. Također se moglo naći i vijesti o gospodarstvu i burzovnim kretanjima, te oglasnik, no sve je to bilo u vrlo malim količinama. Uvodnik u prvom broju nosio je naslov „Naša zadaća“ i u njemu je program lista bio izražen bez borbenosti i s velikim oprezom. *Pozor* je bio list koji je okupio ljude različitih političkih uvjerenja, a njihova zajednička točka bilo je protivljenje apsolutizmu. Ljudi koji su se okupili oko *Pozora* bili su zrelije životne dobi te su financijski donekle bili osigurani. Vođe okupljenih oko *Pozora* u političkom smislu bili su Josip Juraj Strossmayer i Franjo Rački, a list je postao glasilo Narodne stranke. U svom prvom članku Rački je formulirao politički program *Pozora* pod nazivom „Jugoslavenstvo“. U listu se jasno vidio odraz crkvene politike i jugoslavenska orijentacija. Suradnici u *Pozoru* bili su i dalmatinski narodnjaci zbog toga što su ostali bez svog glasila (Mihovil Pavlinović, Medo i Nino Pucić, Stjepan Buzolić).

Za *Pozor* je također pisao i Ante Starčević. S obzirom na to da je tijekom zasjedanja sabora 1861. godine došlo do formiranja prvih modernih hrvatskih stranaka, *Pozor* je te godine postao glasilo Narodno-liberalne stranke narodnjaka. Vrbanić je postao zastupnik u Saboru i uređivanje lista prepustio je Ivanu Perkovcu. Zbog sukoba 1862. godine u kojem se Vrbanić našao sa Strossmayerom, on prestaje biti vlasnik *Pozora*. Uzrok njihova sukoba bio je članak 42. o odnosima s Ugarskom koji je donesen u Hrvatskom saboru 1861. godine, a govorio je o mogućem ponovnom povezivanju Hrvatske i Ugarske, ali uz uvjet da Hrvatska očuva autonomiju. Nakon što je Perkovac preuzeo uredništvo *Pozor* se proširio i reorganizirao. Dobio je rubriku „Slavenski jug“, koja je donosila novosti iz južnoslavenskih zemalja. Uveden je i stalni podlistak, a najpoznatiji feljtonist *Pozora* bio je August Šenoa (Najbar-Agičić, 2015:116). S *Pozorom* je počeo surađivati kao dopisnik iz Praga, a upravo su

njegovi feljtoni doprinijeli velikoj popularnosti tog lista. Podlistak je sadržavao različite tekstove od pripovjedaka pa sve do rasprava o stanju u Hrvatskoj. Dio Narodne stranke pod vodstvom Ivana Mažuranića u to se vrijeme zalagao za uže veze s Austrijom, između ostalog i za slanje hrvatskih zastupnika u Carevinsko vijeće nadajući se da će dobiti ustupke za Hrvatsku. To je bila politika koja je bila usmjerena protiv Mađara, a oni koji su zagovarali takvu politiku izdvojili su se iz Narodno-liberalne stranke, te su se okupili u novu stranku pod nazivom Samostalna narodna stranka. S ovom političkom strankom surađivao je i Ljudevit Gaj i njegove *Narodne novine*, a u istom tonu pisao je i *Agramer Zeitung*. S obzirom na to da je *Pozor* zastupao druge stavove kao glasilo opozicije, zbog toga se našao na udaru vlasti te je u razdoblju 1863-1864. godine dobio tri opomene, a obustavljeno je i njegovo izlaženje, na početku na tri mjeseca. Perkovac je kao odgovorni urednik lista osuđen na tri mjeseca zatvora. Nakon toga *Pozor* nije bio obnovljen do kraj centralizma (Najbar-Agičić, 2015: 117).

Nakon završetka centralizma 1865. godine i početka daljnje demokratizacije političkih odnosa u Habsburškoj Monarhiji došlo je do ponovnog pokretanja *Pozora*. Bilo je potrebno riješiti mnoge financijske i organizacijske probleme. Urednik *Novog Pozora* postao je Bogoslav Šulek, a jedan od glavnih suradnika bio je Ivan Perkovac. Prvi broj *Novog Pozora* izašao je 14. studenog 1865. godine. Na nagovor Strossmayera, Perkovac je na neko vrijeme ponovno preuzeo mjesto odgovornog urednika. *Pozor* je tada izlazio do ljeta 1876. godine, kada je ponovno bio obustavljen nakon opomena bana Levina Raucha. Nakon što je zabranjeno izlaženje *Pozora* u zemlji u jesen 1867. godine, Ivan Vončina pokreće *Novi Pozor* koji je izlazio u Beču. Odgovorni urednik bio je Franjo Ptačovski iz Moravske, a novinari iz Hrvatske nisu značajnije surađivali s njim. Politika *Novog Pozora* bila je usmjerena protiv bana Levina Raucha, no također utjecaj lista na političku situaciju u zemlji nije bio velik. Nakon što je Rauch zabranio distribuciju lista u Hrvatskoj putem pošte 1869. godine *Novi Pozor* je prestao izlaziti (Najbar-Agičić, 2015: 117).

Nakon zabrane *Pozora*, novo glasilo Narodne stranke postao je *Zatočnik* koji je izlazio od 1. rujna 1869. godine u Sisku. U njegovom izlaženju također je vrlo važnu ulogu imao Ivan Vončina. Svoje saveznike Vončina je tražio u vojnim krugovima te je zbog odnosa prema politici hrvatske Vlade *Zatočnik* izlazio na teritoriju Vojne krajine, koja nije bila u nadležnosti bana i Sabora. List je opet bio usmjeren protiv bana Raucha koji je bio optuživan zbog korupcije. Ban Rauch je zbog natpisa za klevetu tužio list, no njegova tužba bila je odbačena, a to je ujedno bio i razlog njegove ostavke 1871. godine. Uskoro nakon njegove ostavke novine su prestale izlaziti. Nasljednik *Zatočnika* bio je *Branik*, a nakon izmjene Zakona o štampi list je bio preseljen u Zagreb i počeo je izlaziti pod imenom *Obzor*. Upravo u

Obzoru Marija Jurić Zagorka objavila je svoj prvi članak 31. listopada 1896. godine pod naslovom „Jedan časak“ (Egy perc). Poticaj za objavljivanje ovog članka bila je njezina autobiografija pod nazivom „Što je moja krivnja?“. Naslov ovog članka odnosio se na konduktere koji su na mađarskom i njemačkom najavljivali ime stanice i broj minuta koliko će vlak kasniti. Samo tjedan dana nakon što je članak bio objavljen, Zagorka je bila pozvana u *Obzor*. Po samom dolasku u *Obzor* susrela se s ljutitim predsjednikom koji ju je napao da je svojim člankom upropastila ugled *Obzora*. Već iz ovog prvog susreta predsjednik joj je dao do znanja da je nepoželjna. Bez obzira na to što se susrela s raznim uvredama, nju to nije obeshrabilo. Podršku je imala od Strossmayera. U vrijeme izbora za Sabor pisala je o izbornim nasiljima te je svoje članke slala u Budimpeštu, prevodila je dopise i slala ih anonimno *Obzoru*. Nakon što je sakupila sve rukopise i odnijela ih uredniku *Obzora*, upućen joj je poziv od strane predsjednika da dođe u *Obzor* gdje ju je on opet izvrijeđao i rekao joj da je novinarsko zanimanje isključivo muško te da ako želi pisati mora biti netko (Novak, 2005: 230).

Povijest *Obzora* bila je usko povezana s cjelokupnom kulturnom, političkom i gospodarskom poviješću hrvatskog naroda. Njegove odlike bile su jasna, živa i važna kronika koja se odvijala u Hrvatskoj u rasponu od osamdeset godina. Od 1905. godine *Obzor* nije bio glasilo nijedne stranke. Bio je neovisni, nestranački list koji je imao jasnu nacionalnu i suvremenu uredničku orijentaciju. Ovakav izdavački program lista održao se sve do kraja s uspostavom NDH. Vlast nije bila na strani lista, uvijek je bio pod promatranjem policije i režima, a njihova sklonost nije bila u objektivnom novinarskom informiranju. U razdoblju od 1881. do 1902. list je bio zaplijenjen čak 500 puta, no zaplijene su se nastavile i u novoj državi Kraljevini SHS i Jugoslaviji. Stjepan Radić objavljivao je mnogobrojne članke kojima je budio nacionalnu svijest. Urednici *Obzora* borili su se za slobodu štampe. Zadnja godina izlazenja *Obzora* bila je posvećena zastupanju politike Banovine Hrvatske. *Obzor* je prestao izlaziti u travnju 1941. godine (Novak, 2005: 231).

Posljednjih dvadeset godina 19. stoljeća bili su najteži za opstanak hrvatskog tiska od sloma neoapsolutizma. Vladavina bana Khuena bila je obilježena „nasiljem“ nad hrvatskim novinstvom. Među prvim mjerama koje je Héderváry poduzeo bilo je zaoštavanje Zakona o tisku.

Nakon toga 1906. dolazi do pobjede hrvatsko-srpske koalicije na izborima koja je dovela do velikih promjena jer je došlo do uvođenja novog Zakona o štampi. Samim tim već se vidio napredak jer je dopuštena ulična prodaja novina. Novine su u to vrijeme postale informativnije i donosile su puno aktualnih i zanimljivih događaja. Sve do početka izbijanja

Prvog svjetskog rata hrvatsko novinarstvo nije se uspjelo osloboditi stranačkog pritiska. Iako se stranačko novinstvo u to vrijeme nalazilo u krizi jer su naklade novina bile vrlo male.

Sve se to postizalo i gušenjem slobode javne riječi, nasiljem nad hrvatskim novinstvom. Narodnu stranku Khuen pretvara u svoje slobodno oruđe. Svoju oštru vladavinu učvršćivao je poticanjem srpsko-hrvatskih sukoba, čemu je znatno pridonosio *Srbobran*. Hrvatsko novinarstvo se i ovom prilikom našlo pred velikim ispitom iz rodoljublja i profesionalizma. Velike promjene događale su se za vrijeme Khuenova banovanja. Oporbeno hrvatsko novinarstvo pomoglo je da hrvatski narod u Banskoj Hrvatskoj otkrije vlastitu snagu i narodnim otporom 1902. i 1903. pridonese padu Khuenova režima. Za vrijeme dvadesetogodišnjeg Héderváryjeva banovanja u Hrvatskoj je bilo više od 5000 zapaljenih oporbenih novina. Urednik *Obzora* i prvak hrvatskih neovisnih novinara dr. Šime Mazzura ocijenio je da je to razdoblje prema slobodi tiska „najokrutnije u Europi" i „ruglo 19. stoljeća" (Horvat, 2005: 48).

Zagorka je pošla s delegacijom Hrvatske i Slavonije na zasjedanje zajedničkog sabora u Peštu, ostavši tamo za čitavo vrijeme koalicijske opstrukcije. Vladajući savršeno mađarskim jezikom, dnevno je davala listu telefonski izvještaje koji nisu bili ograničeni na suhoparno izvješćivanje o toku sjednica, nego je davala i reportažu o čitavom zbivanju, prva donosila političke intervjuje.

3.3. Novinarstvo u Hrvatskoj prije izbijanja Prvog svjetskog rata

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Banskoj Hrvatskoj počela se pojavljivati nekolicina novih političkih stranaka, a među njima je bilo i onih koje su se ubrajale u masovne stranke, točnije onih koje su okupljale veći broj članova, poput socijaldemokratskih, seljačkih. Godine 1894. osnovana je Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije, nakon toga braća Antun i Stjepan Radić 1904. osnovali su Hrvatsku pučku seljačku stranku. Razvoju hrvatskog novinstva u to vrijeme doprinijela je vladavina hrvatsko-srpske koalicije koja je donijela ponovnu liberalizaciju zakonskog djelovanja novinara. Na prijelazu stoljeća sve važnije je bilo radničko pitanje. Uz radnički pokret također su bili vezani i novinski naslovi (Novak; 2005: 64).

Nakon što je hrvatsko-srpska koalicija pobijedila na izborima došlo je do uvođenja novog Zakona o štampi 1907. godine. Ukinuta je jamčevina za pokretanje novina koja je prije bila obavezna te je dopuštena i ulična prodaja novina što je uvelike doprinijelo razvoju novinstva. Ove odluke omogućile su razvoj informativnog tiska u godinama koje su slijedile.

Ovim promjenama *Obzor* je prestao biti glasilo Nezavisne narodne stranke i postao je nezavisni politički dnevnik. Željeznički promet u velikoj je mjeri olakšao distribuciju novina. *Obzor* kao stranački list nije imao veliku nakladu, no nakon što je list preuzeo Milivoj Dežman, novine su postale informativnije te su donosile aktualne događaje i također su se uvodile nove rubrike. Političke reportaže imale su značajnu ulogu, a tu je svoje posebno mjesto imala i Marija Jurić Zagorka. Također u ovom razdoblju pokrenute su i prve u potpunosti informativne novine koje su bile pokrenute iz komercijalnih razloga: *Novosti*. Sve više prostora zauzimale su vijesti senzacionalističkog tipa, one koje su se odnosile na kriminal, skandale i slično. Drugi informativni list koji je također počeo izlaziti prije Prvog svjetskog rata bio je *Jutarnji list*. Sve do samog početka izbijanja Prvog svjetskog rata hrvatsko novinarstvo nije uspjelo u potpunosti osloboditi se stranačkog novinstva iako se ono našlo u krizi. Naklade listova bile su vrlo male, 1000-1500 primjeraka u većini slučajeva i manje. Posljedica ovako male naklade bila je slaba urbaniziranost i vrlo mala razina pismenosti koja je prevladavala u Hrvatskoj u to vrijeme (Novak; 2005: 65).

Završetkom Prvog svjetskog rata označavao se veliki napredak na svim poljima ljudskog života koje je ujedno bilo ključno i za modernizaciju svijeta kakav danas poznajemo. Novinstvo je za vrijeme Prvog svjetskog rata dobilo novi značaj. Prvi svjetski rat imao je i odlike propagandnog rata, a u središtu nije bilo informiranje nego stvaranje što većeg broja čitatelja. Hrvatska se u vrijeme rata nalazila na strani Centralnih sila kao sastavni dio Austro-Ugarske. U cijeloj zemlji je bio obustavljen Zakon kojim se ranije odredila sloboda tiska, a novinarstvo je bilo podređeno strogoj kontroli. Stranački, radnički i sindikalni tisak bili su zabranjeni. Ostavljene su samo informativne novine poput *Obzora*, *Novosti* i *Jutarnjeg lista*, no i one su bile podvrgnute cenzuri dok je *Novi Srbobran* bio zabranjen. U Hrvatskoj su se vlasti također borile kako bi preuzele kontrolu nad načinom izvještavanja o ratu u tisku. Također je bio osnovan Ratni nadzorni ured čija je zadaća bila davanje uputa o načinu pisanja, a novine su također bile nadzirane i od strane vojne cenzure. Listovi koji su nastavili izlaziti imali su problem zbog nedostatka papira, a publika je bila zakinuta za nove vijesti o zbivanjima na ratištu (Novak; 2005: 71).

3.4. Novinstvo u međuratnom razdoblju

Na početku međuratnog razdoblja demokratizirano je izborno zakonodavstvo u državi pa su tako svi muškarci s navršene 24 godine dobili glasačka prava. Žensko pravo glasa nije

ostvareno sve do 1945. godine iako se o tome vodila rasprava. Nakon završetka Prvog svjetskog rata i uspostavom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca hrvatski tisak svoje djelovanje nastavio je u novom političkom okruženju. Veliku pozornost čitatelja zaokupile su vijesti iz inozemstva koje su dolazile s mirovne konferencije u Parizu. Uspostavom radioveze Grič dolazak tih vijesti znatno je bio ubrzan. Listovi koji su se vodili nekom misijom i izbjegavali komercijalnu logiku izdavaštva uglavnom su bili kratkog ili vrlo kratkog vijeka. Na tržištu su uspjeli opstati časopisi koji su se vodili pravilima tržišta. Najistaknutiji takav časopis bio je Tipografijin *Ženski list*, pokrenut 1925. godine. *Ženski list* je u vrlo kratkom vremenu dobio podnaslov: *za modu, zabavu i kućanstvo*. Časopis se bavio tradicionalnim ženskim temama kao što su moda, brak, moral, kućanstvo i djeca, no nastojao ih je obrađivati na nov način, nudeći kratke crtice, odlomke iz suvremenih knjiga i slično uz obilje ilustrativnog materijala. Uredništvo *Ženskog lista* vodila je Marija Jurić Zagorka, koja je tu funkciju obnašala sve do 1939. godine, kada je pod konzervativnim pritiskom novih vlasnika dala ostavku i pokrenula novi časopis *Hrvatica*. *Ženski list* je pod novim uredništvom i s novom koncepcijom promijenio ime u *Hrvatski ženski list*. Zagorka je listu davala snažan osoban pečat. List je bio prilagođen potrebama običnih žena, pokušavao je odgovarati na njihove potrebe, ali su se kroz njega promovirale i poruke ženskog i nacionalnog pokreta. Zagorka je bila prvi politički reporter u Hrvatskoj. Već početkom stoljeća počela je pisati u podlistku impresionističke reportaže o životu Hrvatskog zagorja, mješavinu putopisa s opažanjima o stvarnosti društvenog života.

Što se tiče hrvatskih listova, glavne vijesti odnosile su se na nezadovoljstvo stanjem u samoj državi ali i položajem Hrvatske u njoj. Kako se razvijao politički život tako su svoj napredak bilježili i stranački listovi, te je tako naklada lista *Dom* 1919. iznosila 40.000 primjeraka. Uvjeti razvoja tiska u međuratnom razdoblju nisi bili idealni, no bez obzira na to hrvatski se tisak relativno dobro razvijao. Naklade novina su svakim danom sve više rasle, isto tako povećavao se broj čitatelja te je dolazilo do nastanka novih velikih novinskih sustava. Rastao je broj informativnih novina dok su stranački listovi gubili svoju publiku i značenje. U međuratnom razdoblju u Hrvatskoj se također pojavljuju i dva najveća koncerna koja su dominirala novinskim tržištem, a to su bili *Tipografija* i *Jugoštampa*. Koncern *Tipografija* nastao je 1920. godine nakon spajanja tiskare Ignjata Granitza i nekoliko manjih tiskara, a izdavao je najpopularnije listove u međuratnoj Hrvatskoj *Obzor*, *Jutarnji list* i *Večer*, čije su naklade bilo relativno veliko i sezale su do 30.000 primjeraka. Glavni urednik koncerna bio je Eugen Demetrović. 1925. *Tipografija* je počela izdavati i prvi časopis koji je bio namijenjen ženama *Ženski list* čija je urednica bila Marija Jurić Zagorka (Najbar-Agičić;

2015: 141). Svu imovinu uložila je u pokretanje *Ženskog lista* (1925-1938) i *Hrvatice* (1939-1941), časopisa kojima je bila i vlasnica i urednica. U *Hrvatici* je nadalje, iz broja u broj, objavljivala roman *Mala revolucionarka*, romansiranu autobiografiju *Kamen na cesti* i istraživanje o povijesti žena *Neznana junakinja*. Te se novine, kako kaže, „bave svime što tišti hrvatske žene, posvećuje im razumijevanje i pažnju.“

Drugi najveći izdavački koncern međuratne Hrvatske bio je *Jugoštampa* koji je nastao oko lista *Novosti* koje su počele izlaziti 1907. godine, a nakon osnutka *Jugoštampe* 1920. godine na temelju Hrvatske tiskare d.d. prešle su u njezino vlasništvo. *Novosti* su bile vezane za Svetozara Pribičevića i hrvatsko-srpsku koaliciju odnosno za onaj dio koji je podržavao centralističko uređenje države. Sadržaj ovog lista bili su oglasi koji su uvelike donosili povećanje naklade i privlačenje čitatelja. Glavni urednik *Jugoštampe* bio je Anton Schlegel, nekadašnji pročelnik Novinskog odsjeka Narodnog vijeća SHS (Najbar-Agičić; 2015: 142).

3.5. Nezavisna Država Hrvatska

Nezavisna Država Hrvatska (NDH) proglašena je 10. travnja 1941. preko Radio Zagreba. Proglas o proglašenju NDH pročitao je zamjenik Poglavnika i vrhovni zapovjednik cjelokupne vojne sile Slavko Kvaternik. Izjavu o proglašenju prenijeli su i drugi zagrebački dnevници, a Radio Zagreb ju je emitirao tijekom popodneva i večeri. Povjerenik na Radiju Zagreb bio je Radovan Latković koji je ujedno do kraja NDH bio ravnatelj Hrvatskog krugovala. Preuzimanje građanskih listova opisao je nepoznati analitičar poslijeratnog Ministarstva unutarnjih poslova na temelju izjava i saslušanja uhićenih novinara i političara NDH. Obrazloženo je da će cenzura i dalje postojati zbog neiskusnih novinara koji ne znaju kako treba pisati. Na dan ulaska njemačke vojske u Zagreb, Ivo Bogdan, Tias Martigija, književnik Antun Nizeteo i novinar Dane Uvanović posjetili su redakcije s Kvaternikovim nalogom te su se ubuduće svemu morali pokoravati Ivi Bogdanu koji je bio povjerenik za štampu i propagandu. U Zagrebu su u to vrijeme obustavljene sve novine u koncernu Tipografija d.d. (*Jutarnji list, Obzor, Večer i Svijet – 7 dana*) i Jugoslavenske štampe (*Novosti*) (Novak; 2005: 263).

Na dan proglašenja NDH prvo se trebao pojaviti novi dnevnik *Hrvatski narod* – glasilo Hrvatskog ustaškog pokreta. Na taj se način željela naglasiti bit promjena u Hrvatskoj, koje su bile nužne iz razloga jer su se još nekoliko dana pojavljivali stari dnevници koji su bili politički redizajnirani. Službeni dnevnik Nezavisne Države Hrvatske, *Hrvatski narod* na

zagrebačkim ulicama pojavio se 10. travnja. List je imao oznaku 2. godine izlaženja i br. 57. što je označavalo da je to zapravo nastavak istoimenog tjednika koji je počeo tiskati Mile Budak početkom ožujka 1939. godine, a već u ožujku 1940. bio je zabranjen od strane banovinske vlasti. Prva stranica ovog lista nosila je glavnu vijest odštampanu velikim tiskanim slovima u crvenoj boji: „Proglašenje Nezavisne Države Hrvatske“. Također uz ovu vijest se i prvi put pojavila slika poglavnika Ante Pavelića. List je na početku uređivao Dragan Bumbar koji iako je bio profesionalan u novinarskom zanimanju nije znao uređivati novine. Također zamjerali su mu da je oko sebe okupio nestručnjake i da nije bio sposoban održavati list. Ubrzo nakon toga je smijenjen, a njegov zamjenik postao je Matija Kovačić dok je glavni urednik bio novinar Tias Mortigjija. Upravo je dnevnik *Hrvatski narod* prvi donio vijest o novom ustrojstvu Radio Zagreba. List je tekstovima i slikama veličao politiku NDH. U središtu pisanja ovoga lista bilo je očuvanje i uzdizanje svega što je hrvatsko i ustaškog poretka. Glavni neprijatelji bili su mu Židovi, Srbi i komunisti na domaćem planu, dok su na inozemnom planu to mjesto zauzeli Engleska, SAD i zemlje s lošim demokratskim i liberalnim poretkom. Drugi dnevnik koji je bio pokrenut u vrijeme NDH bio je *Novi list*. Prvi broj ovog dnevnika bio je tiskan 29. travnja 1941., a glavni urednik bio je Ante Oršanić. *Novi list* je bio predstavljen kao informativni list koji je izlazio dva puta dnevno na 24 stranice srednjeg formata. List je 29. studenog 1941. godine promijenio ime u *Nova Hrvatska* te je izlazio do kraja NDH (Novak, 2005: 268).

Najvažniji tjednik koji je izlazio za vrijeme NDH bio je *Spremnost* koji je imao podnaslov „Misao i volja ustaške Hrvatske“. Pokretač *Spremnosti* bio je Ivo Bogdan. Prvi broj ovog tjednika bio je tiskan 3. ožujka 1942. godine. Uredništvo lista tada je naglašavalo da će objavljivati priloge najboljih novinara, publicista, književnika i umjetnika te javnih radnika, a njihov zadatak bio je da dopunjuju ono što dnevnici pišu i da potaknu temeljitije rasprave o pojedinim pitanjima koja su zanimala svakog obrazovanijeg Hrvata. Temeljni cilj uredništva ovog tjednika bio je uvjerenje da je država najveće djelo u povijesti naroda. Glavna tema *Spremnosti* bila je uloga ustaškog pokreta. *Nedjeljne Vesti* informativni je tjednik koji je također obilježio NDH, a izdavalo ga je Hrvatsko novinarsko društvo. Prvi broj ovog tjednika izašao je 8. prosinca 1941. godine. List je bio tiskan na osam stranica, a na trećoj stranici je bio uvodnik s potpisom Hrvatskog novinarskog društva koji je upućivao da je dogovorom velikih dnevnika *Hrvatski narod*, *Nova Hrvatska* i *Hrvatskog lista* odlučeno da se ukinu njihova nedjeljna izdanja i da će u nedjelju navečer izlaziti jedan obavještajni list *Nedjeljne Vesti* HND-a.

Vlast Nezavisne Države Hrvatske je sve one koji su antifašistički razmišljali smatrala neprijateljima Hrvatske. Toj vlasti trebali su neprijatelji jer se sustav održavao u neprestanoj borbi s neprijateljima. Uz teror promidžba je bila glavno oružje i snaga režima, a to se itekako moglo pronaći i među novinarima. Vlast je na početku prvo počela otpuštati novinare koji su bili u koncernu *Jugoštampa*, a nakon toga i iz dopisništva Novinske agencije Avala u Zagrebu. Novinarima židovskog podrijetla bila je zabranjena novinarska profesija točnije arijevski paragraf koji je bio primijenjen i na hrvatsko novinarstvo. Tko nije mogao potvrditi arijevsko podrijetlo ili je njegov bračni partner bio nearijevac, nije mogao biti novinar. Otpor novinara pojavio se posebno nakon donošenja Pravilnika HND-a po kojem je svaki novinar morao biti član ustaške organizacije. Pravilnik HND-a bio je prvi temeljni dokument koji je regulirao pravila ponašanja novinara. Objavile su ga Narodne novine, a donio ga je Glavni savez staleških postrojbi NDH. Pravilnik je donesen 23. rujna 1942. godine. Neki novinari nikako nisu htjeli to prihvatiti. Nisu htjeli svoje profesionalno zanimanje poistovjećivati s politikom ustaškog pokreta niti snositi posljedice na koje ih je prisiljava postojeća vlast. Politika NDH negirala je građanska prava i slobode, a posebno je bila zabranjena sloboda izražavanja i novinarstva. Sve je bilo podređeno državi i njezinim interesima. Takva ideologija nije imala milosti i nije bila podređena novinarima i djelatnicima u redakcijama ako su surađivali s hrvatskim antifašistima. Ovaj teror posebno je bio izražen 1943. godine u zatvorima, logorima i na stratištima na kojima su završili i novinari iz zagrebačkih redakcija koji su bili antifašističkog opredjeljenja (Novak, 2005: 291).

Kao što je već rečeno, na čelu NDH bio je Ante Pavelić koji je kao šef države i vlade imao ovlasti te je donosio sve važne odluke vezane za vanjsku i unutarnju politiku NDH. Cilj ustaške ideologije bio je da NDH bude isključivo država hrvatskog naroda. U početku je dio Srba htio surađivati s novim vlastima, no ubrzo nakon toga došlo je do isključenja Srba iz javnog života. Nakon toga došlo je do progona i likvidacije srpskog stanovništva. Nakon što su vlasti NDH prihvatile nacistička rasna tumačenja po uzoru na Njemačku, došlo je do mnogih rasnih zakonskih odredbi protiv Roma i Židova. Nakon toga počinje razdoblje zatvaranja u logore. Zatvarani su bili Srbi, Hrvati koji se nisu slagali s ustaškim režimom. Najveći logor u NDH bio je Jasenovac (Novak, 2005: 273).

Glavni medij za širenje propagande bile su novine, a one su u vrijeme NDH bile pod strogom kontrolom vlasti kako bi provođenje propagande imalo što veći učinak. Ustaška vlast imala je kontrolu nad svim medijima u NDH. Prvi zakonski akt donesen je odmah nakon uspostave države, a zvao se „Zakonska odredba za obranu naroda i države“. Svatko tko se nije

slagao sa službenom vladinom politikom ili tko je imao bilo kakvu kritiku na vlast bio je kažnjavao ovom zakonskom odredbom i to smrtnom kaznom (Novak, 2005: 278).

Sustav kojim se dirigiralo novinstvom bio je gotov Zakonskom odredbom od 24. siječnja 1942. godine kojom je bila ukinuta Hrvatska izvještajna služba (HIS), njezine zadaće preuzeo je Odsjek za novinstvo koji je bio u sustavu Državnog izvještajnog i promičbenog ureda (DIPU). Ustanove NDH koje su bile nadležne za kontrolu, cenzuru i usmjeravanje tiska i radija, davale su dnevno upute o pisanju ili su slale članke koji su se morali objaviti. Čak je bilo točno određeno i mjesto na kojem je pojedini članak trebao biti objavljen. U slučaju nepoštivanja, posljedice su bile velike (Novak, 2005: 304).

3.6. Dolazak komunista na vlast

Nove političke okolnosti uvođenja komunističkog režima zahtijevale su od novinara da budu „vojnici Partije“. U jesen 1945. godine održani su parlamentarni izbori. U vrijeme predizborne kampanje mediji su u potpunosti bili posvećeni promidžbi novog sustava, a nakon izbora ukinuti su ostaci političkog pluralizma. Prije izbora u cijeloj Jugoslaviji djelovala su dva oporbena lista: *Republika* u Beogradu i *Narodni glas čovječnosti, pravice i slobode* u Zagrebu. Drugi list pokrenula je udovica Stjepana Radića, Marija, i njezina kćer Mira Košutić. Naime, nakon prvog broja *Narodnom glasu* bila je zabranjena distribucija uz objašnjenje da su njegovo tiskanje odbili sami radnici u tiskari. Na novinskoj medijskoj sceni nakon toga ostali su samo oni listovi koji su bili pod nadzorom Komunističke partije: *Vjesnik*, *Slobodna Dalmacija*, *Glas Istre* i *Glas Slavonije*.

Slična situacija bila je i u drugim dijelovima Jugoslavije jer su propagandisti bili svjesni značenja tiska, a i sam Josip Broz Tito bio je svjestan važnosti medija i propagandne mogućnosti koje oni donose. Na samom početku rata je zbog toga donesena odluka da se pokrenu partizanski listovi na svim područjima gdje su djelovali partizani. Tako je u jesen 1941. godine pokrenut list *Borba* na teritoriju tzv. Uzičke republike koja je bila pod kontrolom partizana. To je bio glavni partijski list, a njegov urednik bio je partijski ideolog Edvard Kardelj. Nakon oslobođenja Beograda u jesen 1944. ovaj list počeo je izlaziti u Beogradu kao dnevnik. U Zakonu o štampi koji je bio donesen nakon rata (24. 8. 1945.) deklarativno je zajamčena sloboda tiska. Sloboda štampe, govora, također se jamčila i u Ustavu od 30. siječnja 1946. godine. Naime, u stvarnosti je to bilo potpuno drugačije. Kontrolom i upravljanjem tiska bavio se isključivo Agitprop na čijem čelu je bio Milovan

Đilas, institucija unutar Komunističke partije koja je bila zadužena za propagandu i agitaciju. Također su bili prisutni i dodatni mehanizmi koji su vršili kontrolu tiska. OZNA (Odjeljenje za zaštitu naroda) koja je kasnije promijenila naziv u Uprava državne bezbednosti (UDBA) bavilo se progonom novinara koji su bili vezani uz listove NDH i talijanske novine. Ideološki pritisak svoj vrhunac dosegao je 1948. godine nakon što je izbio sukob Tito-Staljin. Došlo je do novog vala političkih progona, no ovog puta su se na meti našli protivnici unutar same Partije: Šime Balen, Nikola Rubčić i drugi. Do ponovnih obračuna došlo je 1950-ih godina vezano uz slučaj Milovana Đilasa. Cilj su bili ljudi za koje se sumnjalo da su na strani Đilasa za kojeg su iz vrha Partije smatrali da je za vrijeme liberalizacije otišao predaleko i da je tako postao prvi jugoslavenski disident (Novak, 2005: 339).

Nedugo nakon što je KPJ preuzela vlast u državi uspostavljena je snažna kontrola nad medijskom scenom. Novim vlastima ostao je samo katolički tisak točnije listovi koje su izdavale crkvene institucije i koje komunisti nisu mogli lako preuzeti. Zbog toga su se odlučili na drugi način kako bi ugušili ove listove, a to je bilo tako da su im uskraćivali papir i konfiskaciju tiskarskih strojeva. To je bio uzrok zbog kojeg je velika većina katoličkih listova nestala s medijske scene. Najdulje se ipak uspio zadržati istarski list *Gore srca* koji je uređivao Božo Milanović koji je bio istarski katolički svećenik te je imao velike zasluge u diplomatskoj borbi za priključenje Istre Hrvatskoj (Jugoslaviji) za vrijeme mirovne konferencije koja se održavala u Parizu, no i on je bio zabranjivan. Tako je tisak bio pretvoren u dio državno-partijskog aparata i oruđe pomoću kojeg su partijske vlasti pokušale oblikovati javno mnijenje u zemlji (Novak, 2005: 340).

Direktnim upravljanjem tiskom kao i samom kontrolom tiska u razdoblju 1945-1952. bavio se Agitprop, institucija unutar Komunističke partije koja je bila zadužena za agitaciju i propagandu. Prema Direktivi iz ožujka 1945. trebao je biti formiran poseban sektor unutar Agitpropa koji bi bio zadužen za „štampu i agitaciju“. Aparat Agitpropa formiran je u Hrvatskoj tijekom ljeta 1945. godine. No, važno je istaknuti da se ustroj koji je bio predviđen u Direktivi nije do kraja poštivao zato što su tom prilikom formirane i neke druge sekcije koje se u Direktivi nisu spominjale. Cilj Agitpropa bio je uspostaviti što izravniji način upravljanja tiskom i medijima. Bilo je nužno da na odgovarajućim pozicijama budu povjerljivi ljudi kako bi kontrola nad medijima bila što učinkovitija. (Najbar-Agičić, 2017: 177-200.)

Hrvatski i jugoslavenski komunisti su slično kao i njihovi kolege u drugim zemljama gdje je na snazi bio komunizam po uzoru na SSSR razumjeli važnost obrazovanja novinarskih kadrova. Zbog toga je otvorena Jednogodišnja Novinarska škola 15. studenog u Zagrebu 1949. godine. Otvaranje ove škole imalo je veliki značaj jer je po prvi put u povijesti

omogućeno stručno obrazovanje novinara koji su se u redakcijama mogli usavršavati s određenim znanjem i umijećem za svoj odgovoran rad. U Beogradu je djelovala Visoka novinarsko-diplomatska škola, ona je bila u rangu fakulteta, dok je ona zagrebačka bila nižeg ranga. Očekivanja od zagrebačke škole bila su velika, no međutim primljeni su polaznici koji nisu imali odgovarajuću spremu, a zapravo se cijeli proces obrazovanja odvijao po principu ubrzanog tečaja. No, bez obzira na to ovo iskustvo bilo je dobra poduka za neke buduće ozbiljnije ustanove. Već je naredne godine bila pokrenuta Viša novinarska škola u koju je bilo upisano pedeset novih polaznika koji su imali završeno srednjoškolsko obrazovanje, što je zapravo trebalo održavati razinu fakultetskog obrazovanja. Da je ova škola donijela uspjeha, govori i činjenica da su studenti pokrenuli i svoj list *Mladi novinar*. Ukupno je izašlo šest brojeva ovog lista, na po osam stranica. U to vrijeme sve je upućivalo na razvoj novinarske profesije, no ova uzlazna putanja nije dugo potrajala jer nije bila upisana ni druga generacija studenata već je samo prvoj generaciji bilo omogućeno da završi školu. Razlog ovakvog ishoda nije bio poznat. Nakon ove škole moralo je proći više od deset godina do pokretanja Vjesnikove interne škole, a studij novinarstva na Fakultetu političkih znanosti pokrenut je 70-ih godina prošlog stoljeća (Najbar-Agičić, 2015: 164).

4. Što Zagorka piše u svojim tekstovima o novinstvu svoga doba?

Zagorkina autobiografija pod nazivom „Iz Zagorkinih memoara“ koja je izlazila u *Ilustriranom vjesniku* 1952. godine opisuje njezin život od 1891. odnosno od samog početka njezine novinarske karijere. U ovom zapisu ona je opisivala samo ono što je vidjela i doživjela te događaje koji su se odvijali u političkom i društvenom životu. Također ovi memoari nadovezuju se na njezin autobiografski zapis pod nazivom „Tko ste vi?“ Ovdje ćemo prezentirati sliku kakvu je o hrvatskom novinstvu i vlastitom radu iznijela Marija Jurić upravo u ovome tekstu.

Prvo dio ovih memoara odnosi se na mađarsku vladavinu, starovječno shvaćanje Franje Josipa 1., pobune naroda u Hrvatskoj, položaj žene u društvu, razvitak novinarstva u Hrvatskoj, također opisuje i hrvatsko-srpsku koaliciju, događaje na samom početku Prvog svjetskog rata. Sve ono što je napisano u ovoj autobiografiji Zagorka je sačuvala u svojim bilježnicama kojih je bilo preko stotinu. Autobiografija je potkrijepljena sačuvanim dokumentima, pismima važnih ljudi i slikama.

Drugi dio memoara donosi događaje i slike stare Jugoslavije, a treći dio neobjavljeni materijal iz okupacije Hrvatske u Drugom svjetskom ratu. Već u samom uvodnom dijelu ovog zapisa Zagorka upozorava da će čitatelji naići na neobične i nevjerojatne događaje koji se muškarcu novinaru nisu mogli dogoditi jer je on u novinarsko zanimanje mogao ući sasvim normalno, dok se ona kao žena na tom putu morala susresti s mnogim preprekama. Kako sama Zagorka kaže da bi opstala morala se poslužiti raznim obrambenim sredstvima, pa se čak i pretvoriti u muškarca i to u 20. stoljeću. Zagorka je svoj put novinarke započela upravo u vremenu u kojem je ženi bilo mjesto u kuhinji i domaćinstvu. Razbiti te predrasude bilo je veoma teško te je značilo da će se susresti s mnogim neprilikama. Upravo o tome ona opširno i detaljno piše u svojim autobiografijama.

Nakon što je u mađarskim novinama pročitala psovke o hrvatskim studentima koji su u Zagrebu spalili mađarsku zastavu prilikom posjeta Franje Josipa 1. Zagorku je obuzeo osjećaj sreće te je ona njima u čast napisala hvalospjev. Samo dan nakon što je napisala članak, iz Budimpešte je došao zamjenik urednika koji je zahtijevao da Zagorka napiše članak u kojem će osuditi čin hrvatskih studenata. Naravno ona na to nije pristala, a muž ju je proglasio ludom. Iskoristivši priliku, preodjevena u služavku pobjegla je u Srijemsku Mitrovicu kod tete. Nakon kratkog vremena provedenog kod tete odlučila je otići u Zagreb u *Obzor*. Uzela je kartu trećeg razreda za vlak jer se tamo vozilo seljaštvo i radništvo. Uz dvije žene koje su se nalazile u istom vagonu, ostatak su bili samo muškarci. I sama Zagorka našla

se u neugodnoj situaciji kada je u vagon ušetao kondukter koji ju je napao jer je bez pratnje. Već u samom vlaku susrela se sa spolnim razlikama jer je u ono vrijeme bilo nezamislivo da žena ide negdje sama. Putujući prema Zagrebu slušala je što se u vagonu govorilo, dok u jednom trenu nije shvatila da je traže. U novinama se nalazio točan njezin opis, dok je ona zabrinuto gledala hoće li otkriti da je to ona. Također u vlaku se susrela s još jednom neugodnosti nakon što je pročitana njezin feljton u novinama, za koji nitko nije mogao vjerovati da je napisala žena. Po dolasku u Zagreb, Zagorka pomno opisuje što je prvo vidjela. Žene su bile odjevene u raskošne haljine dok su muškarci nosili odijela. Govorilo se njemačkim jezikom, jedino su mađarski oficiri koji put izrekli nešto glasnije na mađarskom. Dolazak u Zagreb, za Zagorku nije prošao najbolje, u hotel ju nisu htjeli smjestiti jer nije imala pratnju. Također ni jelo joj nisu poslužili jer je bila sama.

Zagorka se po dolasku u Zagreb susrela s mnogim situacijama u kojima se čak morala prurušiti u muškarca kako bi uspjela u svom cilju. Jedan od njenih prvih pothvata bilo je organiziranje demonstracije protiv bana Khuena. Sve je isplanirala, te su se žene nakon mise okupile na trgu i glasno protestirale protiv njegove vladavine. Tada se kako kaže prvi put osjećala važnom jer je upravo ona bila na čelu tog prosvjeda u kojem je sudjelovalo oko 900 žena. Gdje god bi išla, nosila je svoju bilježnicu u koju je sve zapisivala. Nekoliko se puta našla u situaciji u kojoj je skoro bila otkrivena, no nije odustajala od svojih ciljeva. Nakon što je došla na mjesto urednice *Obzora*, borila se kako bi list nastavio normalno izlaziti. Svojim je ponašanjem u samo nekoliko mjeseci zaslužila nadimak „muškaračka žena“. U Zagrebu su se u to vrijeme dogodile razne promjene. Banom je postao grof Pejačević. Došlo je do smanjenja cenzure, a listovi su mirno izlazili. Očekivalo se da će se dogoditi nešto novo s obzirom na to da su se stvari polagano smirivale. Kako sama Zagorka kaže, ona je za vrijeme Héderváryjeva banovanja stvorila svoju novinarsku karijeru. Pasarić i njegov suradnik dr. Milan Haimerl su izašli na slobodu zahvaljujući upravo banu Pejačeviću. Nakon toga ponovno je trebalo započeti redakcijsko razdoblje koje je njihovim zatvaranjem bilo prekinuto. No, oni se nisu htjeli vratiti u redakciju, što je Zagorku jako iznenadilo. Tu se Zagorka opet susrela sa spolnim razlikama. Šime Mazzura okrivio ju je da je narušila ugled *Obzora* te ju je otjerao. Našla se na ulici potpuno sama. No, jedne je večeri susrela svoje prijatelje iz kazališta Milana Ogrizovića i Zyr Xapola koji je bio najpopularniji komičar. Oni su joj u to vrijeme pružili podršku i pomogli joj u daljnjoj borbi. Dva dana nakon toga dr. Derenčin pozvao ju je u redakciju i rekao joj da će se ona vratiti, nije mogla vjerovati u to što je čula. S njom je bio njezin najjači zaštitnik, a to je bila njezina publika. Njezinu novinarsku karijeru prije svega

obilježila je njezina publika koja je čitala ono što je ona pisala i koja joj je bila bezuvjetna podrška i s nestrpljenjem je iščekivala nove nastavke.

Po povratku u *Obzor* bila je ohrabrena te je dobila inspiraciju za novo djelo u kojem je prikazala ženu kao junakinju u narodnoj borbi („Evica Gupčeva“). S obzirom na to da je scenarij za ovo djelo bio poslan u Split i sama Zagorka se uputila tamo. I na putu do Splita razmišljala je kako će redakciji poslati ako će biti doček neke poznate osobe, ne sluteći ni najmanje da se doček spremao upravo za nju. Kada je shvatila da je doček bio organiziran za nju nije mogla vjerovati jer je kako kaže uvijek ona bila ta koja je nekoga čekala s bilježnicom. S obzirom na to da je „Evica Gupčeva“ doživjela veliku popularnost te da su sve karte za predstavu bile rasprodane, predsjednik se s još par ljudi urotio protiv nje u namjeri da ona ode iz redakcije. Napadali se je samo listovi u kojima je radila, te službene *Narodne novine* i *Agramer Zeitung* – glasila vlade. Bez obzira na to što se ponovno našla na meti kritika, nije napustila redakciju. Preko dana pisala je članke, a uvečer kad bi svi spavali, pisala je roman, svoj roman koji je izlazio anonimno u pravaškom listu Hrvatskim novostima koje je publika opet prepoznala te su se rasprodale u vrlo kratkom roku. Nakon što je glavni urednik saznao da piše anonimno roman za druge novine, ponovno se našla na udaru kritika i prijetnji otkazom. Činjenica da je u ono vrijeme bilo teško biti žena govori i to da je glavni urednik dao nekome da prepíše njezin rukopis jer nitko ne bi čitao ukoliko bi se znalo da to piše žena. Svi njezini kolege bili su zajedno u sobama redakcije dok je ona bila sama u posebnoj sobi izolirana od ostatka redakcije. Prilikom traženja honorara za svoj roman koji je izlazio u *Malim novinama*, opet se susrela sa spolnim razlikama. Tražila je da posebno bude plaćena za roman, no dobila je odgovor da ukoliko bi za roman bila plaćena posebno dobivala bi više od svojih muških kolega, a to je bilo nemoguće jer je ona ipak bila žena.

Sagledavši povijest novinstva u Zagorkino vrijeme, iz njezinih autobiografskih zapisa dolazi se do zaključka da je sama Zagorka često bila izložena brojnim opasnostima kako bi došla do neke informacije koju bi pretvorila u vijest. Tako se preodjenula u časnu sestru kako bi sudjelovala na skupštini na sveučilištu.

„Na sveučilištu uručena je ujutro velika skupština. Sasvim razumljivo ne može biti skupština bez novinara. Uzmem svoju novinarsku bilježnicu i žurim na sveučilište. Dolje je dosta ljudi. Netko mi prišapne od studenata, da su gore na stubama detektivi, ja sam novinar i moram na skupštinu. Izvolite s nama na redarstvo. Uvrijedili ste službene ličnosti. Da idem na redarstvo, kad se drži važna skupština, a onda moram žuriti u redakciju. Sama sam u uredništvu i sve čeka na mene. Časne sestre shvatile su moj položaj. Seminarska haljina, crna haljina pokrila moju svjetovnu. Na glavu su mi svezali kapicu, a oko vrata bijeli ovratnik i

gotovo je. Ulazimo u vežu Dioničke tiskare. Spašena sam. Nitko me nije ni primijetio.“ (Jurić Zagorka, 1897.-1939: 18)

Iako je djelovala u vremenu za koje bi se pomislilo da nije bilo korupcije, no i tada je to bilo dosta izraženo. No, Zagorka se nije dala korumpirati iako su joj nudili novac, nudili su joj položaj, pa čak i zaposlenje u boljim novinama u Austriji i Budimpešti.

„Ali sada je mađarski suprug, inače vrlo pohlepan za novcem, smislio da bi trebalo provjeriti da li ove pisarnije vrijede, te da iz njih izbije korist. I povjeri mi milostivo da svoje stvarce prevedem na mađarski, a on će ih poslati u Budimpeštu. Za dva tjedna stiže neobičan odgovor. Pisali su, da poslani rukopis dokazuje nesumnjiv talenat, ali idejno je autor zalutao u plebejske krugove a protiv visokih klasa. Jedan od njih je pisao: „Pošaljite svoju ženu u Budimpeštu, da se u otmjenim umnim spisateljskim krugovima izliječi krivih ideja. Ali riječi otmjena mađarska spisateljica, ohladile su moju samosvijest. U meni se rodi samopouzdanje: ako mogu bit dobra mađarska spisateljica, zašto da ne budem dobra i u Hrvatskoj, i da na taj način branim prava svojih seljaka u Zagorju.“ (Jurić Zagorka, Iz Zagorkinih memoara, 1952: 10)

Kao što je već rečeno, često se nalazila u situacijama da se u ono vrijeme novinstvo smatralo samo muškim zanimanjem.

"Pod teškom društvenom zabludom da su novinarsko zvanje i politički rad isključivo samo muško poprište rada, prolazila sam u svojem novinarskom zvanju kao nevino okrivljeni kroz pranger španjolske inkvizicije.

Taj mi je rad bio potrebom života kao hrana, zrak i sunce tijelu i moje političko djelovanje smatrala sam nečim sasvim prirodnim. Pošto nisam uvažavala društvenu zabludu, koja je stvorila nepisan zakon protiv javnog rada žene, naišla sam na putu toga rada na neprijateljstva, čije posljedice snosim još danas." (Zagorka, 1953: 16).

U njezino vrijeme narod je bio toliko oduševljen da su naklade novina porasle i do 5.000 primjeraka dnevno što je tada bilo praktički nedostižno. Također, uvela je i intervjuue onda, u ono vrijeme to je bilo prvi put da se izvana šalju intervjui, njezina pitanja bila su toliko bitka i precizna te je pogađala u samu bit stvari. Koristila je i metode koje se danas smatraju istraživačkim novinarstvom, njezin svaki zadatak bio je izvršen krajnje profesionalno i s točnim podacima.

5. Zaključak

Uvriježeno je mišljenje da je Marija Jurić Zagorka na neki način bila žrtva vremena u kojem je živjela, iako se iz njezinih autobiografija može vidjeti da nije u potpunosti bilo tako. Sve ono što je napravila umanjivalo se i srozavalo na najnižu razinu, no bez obzira na to nije odustajala u svojim ciljevima. Njezin rad više se cijenio u inozemstvu nego u vlastitoj domovini. No, ni to ju nije obeshrabrilo. Sam kraj 19. stoljeća u kojem je Zagorka zapravo bila na vrhuncu svog novinarskog stvaralaštva nije nimalo bio naklonjen ženama, pogotovo onim ženama koje su se htjele istaknuti i nešto postići, žene su se tada smatrale samo domaćicama koje vrijeme provode u kuhinji za štednjakom. Ona je bila velika protivnica takvog stajališta o ženama. Jedino zanimanje zapravo u kojem je žena mogla imati drugačiji pogled na svoj spol bilo je ono učiteljsko. U vrijeme Zagorkinog novinarskog stvaralaštva riječ novinarka uopće nije ni postojala. U svojim tekstovima ona je jasno kritizirala razliku između muškaraca i žena, a borila se protiv mađarizacije koja je bila glavni znak tog visokog društva u kojem je ona novinarski djelovala i stvarala.

Rad prve hrvatske novinarkе iznimno su cijenili vodeći intelektualci vremena u kojem je stvarala. Od Josipa Jurja Strossmayera, Frana Supila, Tomaša Masaryka, Stjepana Radića, Silvija Strahimira Kranjčevića, Eugena Kumičića, Josipa Pasarića, Milana Heimerla, Marijana Derenčina. Ona je svoje prijatelje pronalazila i u običnom puku. U ono vrijeme posebno su je cijenile žene koje su se odlučile boriti za ravnopravnost spolova i žensko pravo glasa.

Zagorka je za svog života dobila mnoga priznanja, iako je velika većina tih zasluga shvaćena tek kasnije. Ona je svaki novinarski zadatak shvaćala ozbiljno i pristupala im je s mnogo energije i želje za što boljim rezultatom. Pišući za ozbiljne političke novine i obrađujući ozbiljne političke teme uspjela je zainteresirati svakog čitatelja. Upravo zbog toga kako i sama ističe, publika je uvijek bila njezin najvjerniji pratitelj. Kretala se u krugu ljudi koji su bili na vodećim pozicijama pa sve do onih najobičnijih ljudi na ulici. Gdje god bi išla, nosila je svoju bilježnicu u koju je sve zapisivala. Nije joj nedostajalo tema za objavljivanje. Uvijek je znala kako privući pažnju publike.

Bez obzira na to što su je mnogi muški kolege omalovažavali, njezin novinarski rad nije bio u potpunosti osporavan. Imala je ugled zbog kojeg je i bila na meti kritika svojih kolega. Iako je bila talentirana i stalno pisala i objavljivala za svoj rad bila je vrlo malo plaćena. Iz njezinih autobiografskih zapisa može se vidjeti da je imala puno više ljudi koji su je podržavali i cijenili njezin rad, nego onih koji su je osporavali. Bez obzira na to, ona je žene uvela u svijet novinarstva, pomaknula je granice predrasuda u kojima su žene smatrali manje

vrijednima od muškaraca. A ono najbitnije, znala je kako se približiti publici. Marija Jurić Zagorka za sobom je ostavila mnoge tekstove, zapise i romane koji će se čitati još generacijama.

—
MIBON
ALIBRAINO

Sveučilište
Sjever

SVEUČILIŠTE
SJEVER

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, NATALISA MARKIŠ (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom POVIDEST HRVATSKOG KVALITIVA U UREDITE (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Natalisa Markiš
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, NATALISA MARKIŠ (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom POVIDEST HRVATSKOG KVALITIVA U UREDITE (upisati naslov) čiji sam autor/ica. MARIN JURIC RAGORIC

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Natalisa Markiš
(vlastoručni potpis)

6. Literatura

Autobiografski zapisi Marije Jurić Zagorke:

- [1] M. Jurić Zagorka: *Tko ste vi?*, Hrvatica, God. I (112), Zagreb, 1939., God. II (1-12), Zagreb, 1940.
- [2] M. Jurić Zagorka: *Kako je bilo*, Izdanje redakcije zabavnog romana, Beograd, 1953.
- [3] M. Jurić Zagorka: *Što je moja krivnja?*, u: V. Brešić (ur.): *Autobiografije hrvatskih pisaca*, AGM, Zagreb, 1997., str. 451-499.
- [4] M. Jurić Zagorka: *Poznata hrvatska spisateljica svojoj publici o svome radu*, Ilustrovani tjednik, br. 21, 1932.
- [5] M. Jurić Zagorka: *Kamen na cesti*, August Cesarec Zagreb, Zagreb, 1987.
- [6] M. Jurić Zagorka: *Moje pravo i dužnost*, u: I. Kuhar: *Prvo i dužnost Marije Jurić Zagorke*, u: Dremel, Anita; *Širom svijeta – o Zagorki, rodu i prostoru*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2012., str. 185-212.
- [7] M. Jurić Zagorka: *Iz Zagorkinih memoara*, Ilustrirani vjesnik, br. 338-344., 1952.

Knjige:

- [1] J. Horvat: *Povijest novinarstva Hrvatske 1771. – 1939.*, Golden marketing – tehnička knjiga, Zagreb, 2003.
- [2] B. Novak: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- [3] L. Steindorff: *Povijest Hrvatske od srednjeg vijeka do danas*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2006.
- [4] M. Vuković Runjić: *Proklete Hrvatice – deset životopisa*, 24sata d.o.o., Zagreb, 2012.
- [5] M. Najbar-Agičić: *Povijest novinarstva*, Ibis-grafika – Sveučilište Sjever, Zagreb, 2015.
- [6] M. Najbar-Agičić, „Agitprop među novinarima. Uspostava komunističke vlasti i nadzor nad medijima“, u: *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, ur. Igor Duda, Srednja Europa – Sveučilište J. Dobrile, Zagreb-Pula, 2017, str. 177-200.

Kvalifikacijski radovi:

Završni rad

- [1] Trgovac Martan, Slavica. 2015. *Prikaz novinarskog stvaralaštva Marije Jurić Zagorke u autobiografskim zapisima*. Završni rad. Sveučilište Sjever. Koprivnica.

7. Popis slika

<i>Slika 1. Marija Jurić Zagorka</i>	3
--	---